

הדף היומי

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ח"

מסכת בבא בתרא - דף נד

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עיונים על הדף

האם מותר לעשות ולצייר דמויות?

מבואר שרש"י קנה את הגינה שלידי בית מדרשו ע"י שצד צורה, ביאר הרשב"ם (ד"ה הצד צורה) צורת חיה ועוף. אמנם ביאר ביד רמ"ה, שהציור לא סתם ציור העומד בפני עצמו, שא"כ אין בו תועלת ולא יקנה, אלא הכוונה שע"י הציור מוסיף מראה לגדר וכו', כגון שכבר היה עליה ציורים והוסיף ליפותה.

אולם עכ"פ מבואר ממעשה של רב, שמותר לצייר ציור של דמות חיה או עוף, ויש לעיין בעניין כפי שיבואר. וכבר עסקנו בעבר בנידון הנזכר בעיונים על הדף בר"ה ובגיטין, ונעלה את הקשור אלינו ותוספות.

כתב המרדכי בסוגיא שלנו (אות תקמט) "מכאן הכיח רבנו מאיר דהא דתנן במכילתא לא תעשה לך פסל וכו' עד יכול לא יעשה לך גלופה אבל יעשה לו אטומה תלמוד לומר וכל תמונה וגו' עד אפילו בהמה חיה ועוף דגים וחגבים, היינו דוקא פרצוף גמור חקוק גלופה היינו צורה בולטת, אטומה היינו צורה שוקעת, אבל במיני צבעונים מותר אפילו ישראל עצמו לצדוד כדמשמע הכא מפירוש הרשב"ם. אבל חותם בולט או שוקע ודאי אסור לישראל לעשות, אבל אם אחרים עשו מותר להניח שם היכא דרבים שכחו גביה דליכא למיחש לחשדא כדמשמע בפרק כל הצלמים שאני ר"ג דאחרים עשו לו." עכ"ל.

למדו מדברי המרדכי, שכל עוד מדובר בציור בצבע, לא בולט ולא שוקע אין איסור. ואף בולט או שוקע אם אחרים עשו לו, במקום שאין חשד שמשאיר כן לצורך עבודה זרה, אין איסור.

אולי ניתן לומר, "רב לשיטתו", שהגמ' בגיטין הביאה מנהגי האמוראים הקדושים לחתום בצורות שונות, רב חתם בצורה של כוורא (דג), רבי חנינא ענף דקל, רב חסדא סמ"ך, רב הושעיא ע"ן, רבה בר ר"ה, תורן ספינה.

אם כדברי רבנו מאיר שהביא המרדכי, רב ממש לשיטתו, רב למד שאין איסור בעשיית צורה כאשר הדבר הוא בצבע בלבד, לא שוקע ולא בולט. ובזה יתיישב אף קושיית הט"ז לקמן.

שואל הט"ז (יו"ד קמא, יג) איך חתם רב בצורה של דג, שהרי דג הוא מן המזלות, ומבואר בגמ' בר"ה (כד, ב) שאסור לעשות דמויות המשמשות במרום כגון חמה או לבנה כוכבים או מזלות שנאמר "לא תעשון אתי", ועי' בתוד"ה והא (שם בר"ה) שבדמויות שאינם בולטים ברקיע אין חלק בין בולט לשיאנו בולט. וא"כ איך רב חתם באופן זה.

נראה לדעת התוס', שיש חילוק בין האיסור לעשות דמות שמש, לבין האיסור לעשות צורה. שהרי נקטו שבדמויות המשמות אין הבדל בין בולט לשיאנו בולט. אמנם הט"ז ביאר שציור אין בו ממשות מותר אף באופן שבפועל יצא שוקע. ובנקודות הכסף ביאר, שרב לא צייר ממש אלא עשה סימן בעלמא.

ובעיקר הסוגיא של חתימות בצורה, נעלה בקצרה את העולה מתוך הסוגיא שם בר"ה, וכן בע"ז מגב, ונפק"מ לגבי עשיית בובות וצורות מורכבות.

בגמ' (ר"ה שם) מבואר, שיש איסור לעשות צורת אדם. לאביי, יש איסור עשיית דמות שמשית של המזרזר העליון. דחתה הגמ', שאף דמות המזרזר התחתון יש איסור. אף בחותם, אם הוא בולט אסור להחזיקו, אולם החתימה אינה אסורה, כיון שהיא שוקעת. אולם אם החותם שוקע, והחתימה נוצרת באופן בולט, יש איסור לחתום בו. בצורה של "אנדרטה", במקום שיש רבים לא חששו. וכו'.

התוס' (שם) דנו בחלק מהדברים הקשורים לעשיית הצורות, אולם עיקרן של דברים הוא בסוגיא בעבודה זרה (מג, ב), כתבו שם התוס' (ד"ה שאני) ויש שהיו רוצים להחמיר שלא להחתימם לעובד כוכבים חותם שיש בו צורת אדם שבביל חוב אי"ה הציור העובד כוכבים מביא לו מעצמו. וכן שלא לחגור אותם רצועות שיש בהם צורת אדם בולטת.

אולם אמורים תוס', שיש סמך להחמיר מתוך הלכות גדולות, שמעמיד ההיא דא"ל שמואל לרב יהודה סמי עיניה דדין, בצורת "דרקון", שצורה זו היא חמורה יותר מסתם צורה, ושייך לה חשד גמור. כמו שמבואר (ע"ז מג, ב) מצא כלים ועליהם צורת דרקון ויליכם ליה המלח. ומה שיש חשש ב"אנדרטה", משום שהיה צלם דמות אדם עם גופו בידים ורגלים. מבואר מדברי התוס' שיש מקום להקל, במקום שזה לא בדיוק צורת אדם האסורה.

הרא"ש שם בע"ז (פ"ג ס' ה) ג"כ כתב כעין הדברים, והאי דאסרין צורת "אדם" ו"דרקון", דוקא בגולם שלם אבל צורת הראש בלא גוף שלם מותר ד"ל תעשון אותי" דרשינן. וגם חשדא ליכא אם אין כל הדמות שלם. מבואר ברא"ש על עוד הצורה היא לא גמורה אין חשש.

כך היא אף שיטת המרדכי (פ"ג דע"ז אות תתל"ט), שהביא בשם רבינו פרץ, שאני "אנדרטי", שהיה בו צורת כל הגוף בידים וברגלים. אבל כשאין בו צורת כל הגוף מותר. וסיים דבריו בחומרת מה, "ומיהו אמת הוא שאסור לעשות צורת אדם בולטת. ומ"מ צורת אדם שצובעים בסדינים בצבעים ורקחה מותר, שאין שם פרצוף שלם." (זה לשיטתו כדברי בסוגיא שלנו בשם רבנו מאיר.)

מאיך, הסמ"ג (לאוין כב) כתב לאסור וז"ל, כתב מורי, דהא דחיישין באנדרטי לחשד, לפי שהוא צלם גמור ויש לו הגוף, אבל פרצוף אדם לבדו לא מצינו שיהא אסור. ואומר אני שאין להקל בזה, מאחר שאין כאן ראייה ברורה. עכ"ל.

מבואר בדברי הסמ"ג שאסר אף בצורה חלקית, משום שאין זו ראייה גמורה להחמיר, שלא בהכרח שהאיסור שאסרו האמוראים היה דווקא בדמות שלמה.

בשו"ת מהרי"ט (יו"ד ס' מה) הביא את דברי הרא"ש להקל. והוכיח מדברי המהר"ם מרטנבורג שיש איסור בכל כה"ג.

אולם הטור יו"ד (ס' קמא) הביא דברי א"א הרא"ש להקל בזה. וכך נמשך מרן בשו"ע (שם סעיף ז) "יש מי שאומר שלא אסרו בצורת אדם אלא דוקא בצורה שלימה בכל איבריה, אבל צורת ראש לבד או גוף בלא ראש אין בה שום איסור לא במוצא ולא בעושה. ואמר הרמ"א, וכן נוהגין.

בשו"ת פרי השדה ח"ג (ס' לה' הגדפס בשנת תרעג) דן בעניין שנשאל האם מותר לסחור בחנות ב"בבובות". והביא מח"ש ביו"ד (ס' קמא ס"ג) המוצא כלים ועליהם צורת חמה ולבנה או דרקון, אם הכלים מכובדים כגון שיראים נזמים וטבעות, אסורים. שבדאי נעשו לשם ע"ז. ואם הם מבזוים, כגון כוסות ששותים בהם, מותרים, שלא נעשו אלא לנוי. וה"ג "בבובות", שעיקר עשייתן לתינוקות לשחוק בהם, ודרכן לגוללם ביטי ואשפה. ובכ"מ מלוכלך ומטונף, הוו כמבזוים שאין דרכם לעבדם. ומחילא ליכא חשדא. אולם אם עושה את הבובה לנוי, יש בכך איסור לכל אדם. אף שמלשונו משמע שבא להחמיר. אולם המעיין לאורך תשובתו חושש לאביזריהו דע"ז. ומביא את היערות דבש שמחמיר בכך, וכותב שיש בכך הרחק מן הכיעור והדומה לו.

בגאון בהגהה לשו"ע (שם אות יח) נראה מתוך דבריו שהיום אין חשש של חשד. אולם סתימת פוסקי זמנינו (כך שאלתי את מו"ר הגר"ש גוטפריד שליט"א דיין ב"ד של הגר"ז קרליץ שליט"א. ורב קהילת בני הדר פ"ח) שליצור בובות שלמות, השואל, בודאי מורים לו לאיסור. ובית חרושת שעושים, לא עושים ברצון חכמים. לרכוש או להשהות בובות לילדים, אין להשהותם בצורה גמורה אלא לפגום, כדי להוכיח שאין כאן ע"ז. כגון לנקב את האף או אחת האצבעות וכד'.

האם מותר לטעת אילנות בחצר בית הכנסת או בית המדרש?

מבואר בגמ' "דרב לא קני לגינתא דבי רב אלא בצורתא", ביאר הרשב"ם (ד"ה דרב לא קנה) גינה הסמוכה לבית מדרשו. בפשטות מבואר שלפני בית מדרשו של רב הייתה גינה.

הרע"א בהגהותיו לשו"ע (או"ח קנ, א) כתב "כתב הרמב"ם סוף פרק ו מהלכות ע"ז הלכה ט הנוטע אילן אצל המזבח או בכל העזרה, בין אילן סרק ובין אילן מאכל וכו' הרי זה לוקה וכו'." וכתב רבנו דוד ערמאה בפירושו להרמב"ם דאפילו אצל בית הכנסת אסור מדרבנן." עכ"ל. אמנם המ"ב לא הזכיר את דברי הרע"א הנזכרים, והלא דבר הוא, שברוב מוחלט מביא המ"ב את דברי הרע"א.

בענין זה על נטיעת אילן בסמוך לבית הכנסת כבר דשו בו רבים, ועי' עקרי השיטות שהביא בכף החיים (או"ח קנ' אותיות י, יא). אך לכאורה יש ראייה מדברי הרשב"ם שאף אם יש איסור בבית הכנסת, אולם לגבי בית המדרש אין איסור. ויש לדון בדבר.

סיכום הדף

נושא היום: קנין בנכסי הגר. קנין קרקע מגוי.

אמר רבי ירמיה ביראה בשם רבי יהודה, אם זרק לפת בחריצים שהיו מוכנים בנכסי גר שמת, וגדל הלפת, **לא קנה** כיון שלא עשה מאומה והלפת גדלה מאליה.

אמר שמואל קצץ ענפי דקל, **אם לצורך תועלת הדקל**, שקצץ מכה כיוונים, קנה שהרי זו חזקה. **אם לצורך אכילת בהמותיו**, שקצץ רק ממקום אחד, לא קנה. **עוד אמר שמואל**, ליקט עשבים מהשדה, אם לוקח את הגדולים והקטנים **ומטרתו לשבח השדה**, קנה. אם ליקט רק את הגדולים והקטנים השאיר, היינו **מטרתו לצורך העשבים**, לא קנה.

וכן אם מיישר פני הקרקע, שלוקח ממקום שיש הרבה למקום שיש חורים וכו', הרי זה קונה שעושה **לצורך הקרקע**. אולם אם מיישר כדי **לעשות שם בורן**, היינו שמרחיב את המקום הנמוך או את הגבוה בלבד, לא קנה. **וכן אם פתח את אמת המים לצורך השדה**, היינו שפתח פתח כניסת המים בלבד, קנה. אם פתח **ע"מ לצוד** את הדגים שפתח פתח כניסה למים ופתח יציאה, לא קנה.

אשה קצצה ענפי דקל בנכסי הגר שמת במשך 13 שנה, אולם קצצה רק מצד אחד כדי להאכיל לבהמות, **ולאחר 13 שנה בא אדם** וחפר מעט תחת הדקל, והחזיק לוי או מר עוקבא בידו, **וצעקה האשה**, **אמרו לה** לא החזקת בצורת החזקה המועילה.

שיטת רוב שהמצייר בנכסי הגר, קנה, כפי שרוב קנה את הגינה ליד בית מדרשו ע"י שצד צורה. **שדה ידועים בגולותיה**, **לדעת רב הונא בשם רב**, אולם הכישי במכוש ופחיר חפירה קטנה, קנה את כל השדה כיון שידועים הגבולות. **לדעת שמואל**, קונה רק את מקום החפירה. **ובשדה** שאין גבולותיה מברורים, **ביאר ר"פ** שקונה כאשר ילכו צמד שוורים מקצה לקצה ויחזרו.

אמר רבי יהודה בשם שמואל, גוי שמכר לישראל וקיבל מעות ועדיין לא החזיק הישראל, הרי הם כמדבר וכל הקודם זכה, **שהרי** הגוי הסתלק בקבלת המעות והיהודי עדיין לא קנה עד שיגיע שטר לידו. **אמר אביי לרב יוסף**, והרי שמואל סבר שדינא מלכותא דינא, והמלכות אמרה שקנין קרקע יהיה בשטר, א"כ איך יזכה משהו אחר ע"י חזקה בלא שטר. **אמר רב יוסף**, היה מעשה במקום שנקרא "דורא דרעותא" שרב יהודה העמיד את הקרקע ביד השני. **אמר לו אביי**, משם אין ראייה שהקרקעות היו ביד אנשים שלא היו משלמים מס למלך, והמלך אמר מי שישלם מס יזכה בקרקע.